

“งานประเพณีที่งกระจาด” : พื้นที่นำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน
ตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่¹

“Ting–Krajad” Chinese festivals: The spatiotemporal representation of
Chinese–Thai identity in Lao Zhou alley, Chiang Mai province

Received: April 9, 2020

Revised: June 15, 2020

Accepted: July 20, 2020

ไกรวิสุทธิ์ รัตนขันธ์ทอสกุล

Kraivisut Ronnakhanthosakul

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Thailand

ap_kraivisut@hotmail.com

วีรนนท์ ดำรงสกุล

Weeranan Damrongsakul

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Thailand

weeranan.dar@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายให้เห็นถึงการนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านงานประเพณีที่กระจาดในฐานะเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยมีข้อสมมุติฐานที่ว่าประเพณีที่กระจาดเป็นหนึ่งในกลไกของการธำรงอัตลักษณ์เพื่อรักษาความเข้มแข็งทางสังคมของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างการรับรู้ ค่านิยมร่วมกัน การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมงานประเพณีที่กระจาด ณ ตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า งานประเพณีที่กระจาดของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่ แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์เชิงซ้อนที่ผสมผสานอัตลักษณ์ระหว่างความเป็น “คนเมือง” “คนไทย” และ “คนจีน” ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่ “ศาลเจ้ากวนอู” ที่เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการค้าขายของคนในชุมชน วัตถุประสงค์ของการจัดงานนี้เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณของญาติพี่น้อง ดวงวิญญาณเร่ร่อน พเนจร และยังเป็นการแจกทานให้แก่ผู้ยากไร้ ดังนั้นการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนในงานพิธีกรรมงานประเพณีที่กระจาดจึงนับว่าเป็นกลไกในการธำรงอัตลักษณ์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่อยู่ท่ามกลางความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมด้านการค้าและตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่

คำสำคัญ : งานประเพณีที่กระจาด, อัตลักษณ์เชิงซ้อน, ชาวไทยเชื้อสายจีน, ตรอกเหล่าโจ้ว

Abstract

This article is based on a qualitative research aiming to illustrate the representation of “Ting-Krajad” festival in terms of the Chinese-Thai identity in the Lao Zhou Alley community in Chiang Mai province. The “Ting-Krajad” festival is part of a dynamic process that helps to strengthen the identity of this Chinese-Thai community, where perceptions and values are shared within this multicultural context. Drawing upon documentary analysis methodology, in-depth interviews and observation were conducted on key informants, including the “Guan Yu” Chinese shrine keeper, members of the shrine, and villagers during the festival held in Lao Zhou Alley in Chiang Mai.

The results suggest that multiple representations of identity are constructed by the local community and visitors to the Guan Yu Shrine, which serves as a central space for the souls of the community. However, events that make up the Ting-Krajad festival have adopted a pattern of identity representation that incorporates “Thai”, “Lanna” and “Chinese” forms of faith as part of the traditional Ting-Krajad rituals. This manifests their multiple identities and provides an important mechanism for the preservation of the essence of Chinese culture, a dimension that is relevant to the current multicultural context and economy of Chiang Mai.

Keywords: Ting-Krajad festival, multiple identity, Chinese-Thai people, Lao Zhou alley

1. บทนำ

“งานทิ้งกระจาด” เป็นประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นประเพณีที่มีลักษณะโดดเด่นที่แสดงถึงความกตัญญูและความมีน้ำใจต่อสังคม วัตถุประสงค์ของงานประเพณีนี้ถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณญาติพี่น้อง ดวงวิญญาณไร้ญาติ เร่ร้อน พนजर และยังเป็นกรให้ทานแบ่งปันข้าวของเครื่องใช้แก่ผู้ยากไร้ในสังคม รอบชุมชน ในฐานะของการเป็นผู้ให้ต่อเพื่อนมนุษย์และผู้ด้อยโอกาส โดยใช้งานประเพณีทิ้งกระจาดเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสแก่กลุ่มผู้คนภายนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมของงานประเพณีทิ้งกระจาด ซึ่งประกอบด้วยผู้คนจำนวนนับพันเข้าร่วมในกิจกรรมที่มีการจัดขึ้นทุกปีตามกำหนดระยะเวลาของเทศกาลประเพณี

ตรอกเหล่าโจ้วเป็นย่านวัฒนธรรมจีนที่มีความสำคัญ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของย่านกาด (ตลาด) พื้นที่ของการค้าขายที่ประกอบด้วยกาดต้นลำไย กาดหลวง ตรอกเหล่าโจ้ว ในขณะเดียวกันยังเป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้กลุ่มผู้อยู่อาศัยในตรอกเหล่าโจ้วทั้งหมดเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน โดยมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่เริ่มแรกของการเกิดชุมชนขึ้น หรือการย้ายเข้ามาอยู่ภายหลังด้วยการแต่งงานและเหตุผลอื่นๆ เป็นต้น สมาชิกของชุมชนที่อาศัยอยู่ในตรอกเหล่าโจ้วโดยภาพรวมทั้งหมดจะประกอบอาชีพด้านการค้าขาย ทั้งนี้ชุมชนไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วยังคงมีวิถีชีวิตที่ยึดติดอยู่กับขนบธรรมเนียมตามรูปแบบของชาวจีนไว้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นในเรื่องของกิจกรรม พิธีการ ของเทศกาลประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องในงานเทศกาลเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะ “งานประเพณีทิ้งกระจาด” เป็นกิจกรรมปฏิบัติของชุมชนไทยเชื้อสายจีนที่สร้างความน่าสนใจให้แก่กลุ่มคนนอกชุมชน นักท่องเที่ยว ผู้คนท้องถิ่น และสังคมโดยรอบ ในมิติของการมุ่งสร้างประโยชน์แก่สังคมโดยรวมด้วยการแบ่งปันสู่สาธารณชน ทั้งผู้ยากไร้ ผู้ขาดโอกาสทางสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ

บทความนี้ต้องการอธิบายถึง “งานประเพณีทิ้งกระจาด” ในฐานะเป็นพื้นที่หรือเวทีนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในตรอกเหล่าโจ้ว และเสนอให้เห็นถึงความเป็นตัวตนที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชนชาวจีน กิจกรรมพิธีการต่างๆ ถูกจัดขึ้นภายในพื้นที่ของ “ศาลเจ้ากวนอู” พื้นที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนแห่งนี้ “ศาลเจ้ากวนอู” ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ที่เป็นองค์ประกอบทางกายภาพของสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจที่คอยยึดโยงเชื่อมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในความเป็นจีนด้วยบทบาทของการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ท่ามกลางความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ประกอบการด้านค้าขายและย่านธุรกิจที่มีผู้คนมากหน้าหลายตาเชื่อชาติ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ของการดำรงและส่งต่ออัตลักษณ์ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มสังคมที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงการรับรู้ในความเป็นเจ้าของร่วมกัน (sense of belonging) ยิ่งไปกว่านั้นยังปลูกจิตสำนึกและสร้างความรู้สึกระหนักถึงการก่อประโยชน์และการเผื่อแผ่แก่กลุ่มสาธารณชน รวมถึงการเกิดสำนึกของความสามัคคี การร่วมมือของกลุ่มผู้แบ่งปันผ่านเทศกาลงานประเพณีทิ้งกระจาด

2. วัตถุประสงค์

นำเสนอให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านพื้นที่งานประเพณีที่กระจ่างภายใต้บริบทของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่

3. แนวคิดในการวิจัย

บทความนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิด “อัตลักษณ์ทางสังคม” (social identity) ในมุมมองของอภิญญา เฟื่องสกุล เห็นว่า อัตลักษณ์มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ ความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” มีลักษณะคุณค่า ตัวตน อย่างไร ที่เป็นปัจเจกและมีความสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองดูตัวเราในช่วงของเวลานั้น อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการตระหนักรับรู้ (awareness) และการเลือกใช้อัตลักษณ์บางอย่างของตัวเรา ซึ่งกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นเรื่องของการแสดงตัวตนและการยอมรับอย่างตั้งใจของการเลือกที่อยู่ภายใต้ความสำคัญที่ระบุว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ในขณะที่เรามองผ่านตัวเองและผู้อื่นมองตัวเราในช่วงเวลาขณะการมีปฏิสังสรรค์ระหว่างกัน ภาพหรือมโนทัศน์อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นควบคู่กับเรื่องของอำนาจและมีความเกี่ยวข้องยึดโยงกับปรากฏการณ์ของการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เสมอ (Feungfusakul, 2003, pp.1-7)

นอกจากนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดอัตลักษณ์เชิงซ้อนของนฤตม์ คุปต์ธนโรจน์ ที่มองการดำรงประเพณีของชาวจีนคือการสร้างภาพลักษณ์ (image) ของพื้นที่เพื่อเป็นการแสดงความเป็นตัวตนและต่อยอดในอัตลักษณ์ของตนที่มีลักษณะยืดหยุ่นได้ ไม่ได้หยุดนิ่งหรือติดกับพื้นที่ แต่กลับสิ้นไหลปรับเปลี่ยนได้ และสามารถขับเคลื่อนไปตามบริบททางสังคม (Kupthanaroj, 2016) ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนวัฒนธรรมจีนขึ้นซึ่งปรากฏขึ้นในหลายแห่งทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย มีย่านวัฒนธรรมจีนเกิดขึ้นในเมืองสำคัญๆ หลายแห่ง เช่น กรุงเทพฯ ภูเก็ต นครสวรรค์ เป็นต้น ล้วนมีการดำรงอัตลักษณ์ผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนและรากเหง้าในความเป็นเงินของตนเอง กลุ่มชาวจีนในจังหวัดเชียงใหม่เป็นอีกกลุ่มหนึ่งของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยที่มีความภูมิใจในรากเหง้าและความเป็นเงินของตน แสดงให้เห็นผ่านวิถีชีวิตที่ยังรักในขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนไว้อย่างเหนียวแน่น มีลักษณะของการนำอัตลักษณ์อื่นมาผสมผสานกับอัตลักษณ์ของตนเองที่ยืดหยุ่นสิ้นไหลตามบริบททางสังคม ซึ่งส่งผลให้กลายเป็นกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง

ในบทความนี้ผู้วิจัยมองว่าอัตลักษณ์ (identity) เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ สามารถยืดหยุ่นสิ้นไหลได้ เกิดขึ้นจากกระบวนการปฏิบัติการทางสังคม ที่เรียกว่า “กระบวนการกลายมาเป็น” (process of becoming) ที่เป็นผลมาจากสังคมที่เราอาศัยอยู่และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น เป็นตำแหน่งแห่งที่ซึ่งได้รับการรับรองทางสังคมโดยผู้อื่นที่ไม่ใช่โดยตัวเรา ที่อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นการนิยามตัวตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้หรือเป็นการสื่อสารบอกว่าคุณคือใคร แสดงให้ผู้อื่นรับทราบ ซึ่งส่งผลต่อวิธีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่นที่มองกระบวนการเปลี่ยนแปลงสภาพทางชาติพันธุ์ที่เป็นไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม เพื่อมุ่งหวังเป้าหมายบางอย่าง (Ardsmiti, 2012, p.55) ดังเช่นการถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อการอยู่รอดหรือเพื่อความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ดังนั้น บทความนี้ต้องการนำเสนอความคิดอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์เชิงซ้อนมาใช้อธิบายงานประเพณีที่กระจาตของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศาลเจ้ากวนอูในฐานะเป็นพื้นที่แห่งการแสดงตัวตนของกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบด้วย พื้นที่ (space) อัตลักษณ์ (identity) และ ชุมชน (agency) เป็นองค์ประกอบสำคัญส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น และกลายมาเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ทางสังคมอันนำไปสู่การปรับตัวผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี

4. ระเบียบวิธีวิจัย

งานประเพณีที่กระจาตเพื่อการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วจังหวัดเชียงใหม่นี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ทำการศึกษาข้อมูล ค้นคว้าเอกสารจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ เช่น เอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการลงพื้นที่ภาคสนาม และสังเกตการณ์ (observe) แบบมีส่วนร่วม ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยกำหนดประเภทของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คือ สมาชิกในชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว เช่น ผู้ดูแลศาลเจ้า ประธานชมรม และเจ้าของร้านค้าในตรอกเหล่าโจ้ว ซึ่งทำให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมโยงและการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมเก็บข้อมูลที่ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ด้วยกระบวนการศึกษาวิจัยด้วยการพรรณนาข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลจากคนในชุมชน และหนังสือชุดเรื่องเล่าจาวกาด ที่เกิดจากการรวบรวมข้อมูลโดยคนในชุมชน งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการวิจัยในคนสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล IPSR-Institution Review Board (IPSR-IRB) เลขที่อ้างอิง COA. NO. 2018/01-025

5. ผลการศึกษา

หากกล่าวถึงกลุ่มชนชาวจีนในประเทศไทยแล้ว เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าชนกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างประวัติศาสตร์ของชาวไทย รวมทั้งมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงทุกวันนี้ เช่นเดียวกับจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2458) ได้เกิดการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มผู้ค้าขายชาวจีนจากฝั่งวัดเกตการามมาสู่ตรอกเหล่าโจ้วย่านกาดหลวง (ตลาดวโรรส) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการแสวงหาหลักแหล่งทำกินใหม่ที่ดีและมั่นคงเพื่อเป็นหลักประกันให้กับชีวิตและครอบครัว การลงหลักฐานสร้างอาชีพด้วยการค้าขายตามความถนัดของกลุ่มชาติพันธุ์จีนแต่ใจของตนเอง นับว่าเป็นการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่ติดตัวมาที่ได้รับส่งต่อจากบรรพบุรุษมาใช้เพื่อสร้างสถานะภาพทางเศรษฐกิจให้มั่นคงดียิ่งขึ้น ภายหลังจากนั้นเมื่อกลุ่มชาวจีนโยกย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในตรอกเหล่าโจ้วมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มผู้ค้าขายชาวไทยเชื้อสายจีนมากขึ้นระหว่างผู้ประกอบการและผู้บริโภคจับจ่ายข้าวของเครื่องใช้ กระตุ้นให้เกิดเครือข่ายทางสังคมด้านการค้า ผลักดันให้เกิดพื้นที่ของศูนย์กลางธุรกิจการค้าที่เจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่

ท่ามกลางการโอบล้อมด้วยสังคมที่ผสมผสานด้วยกลุ่มผู้คนที่หลากหลายทางชาติพันธุ์และการซ้อนทับของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการติดต่อปฏิสัมพันธ์ทางการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนในฐานะผู้ประกอบการค้าทั้งกับกลุ่มคนภายในชุมชนและกลุ่มผู้คนจากภายนอกพื้นที่ชุมชนเอง ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของชุมชนตรอกเหล่าโจ้วจึงมีความหลากหลายของผู้คนและสินค้าที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงแก่ผู้มาเยือนอย่างคับคั่ง

ตรอกเหล่าโจ้วเป็นย่านวัฒนธรรมจีนของจังหวัดเชียงใหม่ ที่ดั้งเดิมเป็นกลุ่มชาวจีนมีถิ่นฐานอยู่ในชุมชนวัดเกตการาม ประกอบอาชีพค้าขาย เปิดกิจการร้านค้า และประกอบธุรกิจการค้าทางน้ำ (ด้วยเรือหางแมงป่อง) บริเวณย่านวัดเกตการามเป็นพื้นที่ของศูนย์กลางธุรกิจการค้าขายขนส่งสินค้าแห่งแรกของล้านนา (เชียงใหม่) ที่เจริญรุ่งเรืองมากในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งต่อมาในภายหลังเกิดการโยกย้ายของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนข้ามฝั่งแม่น้ำปิงจากฝั่งวัดเกตการามมายังฝั่งบ้านช่างม่อ (กาดลำไย กาดหลวง ตรอกเหล่าโจ้ว) ถือว่าเป็นการย้ายถิ่นฐานใหม่เพื่อแสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาทิ การพัฒนาของระบบการคมนาคมทางบกที่ส่งผลกระทบต่อให้การคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลง จึงทำให้วิถีชีวิตของกลุ่มชาวจีนย่านฝั่งวัดเกตการามเกิดความไม่มั่นคงของชีวิตเหมือนแต่เดิม จากข้อค้นพบของการศึกษาค้นคว้าพบว่า ชาวจีนกลุ่มนี้เมื่ออพยพย้ายมายังบริเวณตรอกเหล่าโจ้ว (ถนนช่วงเมรุ) ฝั่งกาดหลวงในปัจจุบัน ยังคงเกาะกลุ่มแน่นแนบอาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่เดียวกันและยังคงมีวิถีชีวิตที่ยึดติดกับแนวคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมตามรูปแบบของความเป็นจีนไว้อย่างเหนียวแน่น ในขณะเดียวกันก็สืบทอดเทศกาลประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงออกให้เห็นถึงอัตลักษณ์ในความเป็นจีน และมีความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนชาวจีนตรอกเหล่าโจ้วประกอบสร้าง “ศาลเจ้ากวนอู” ให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมด้วยความเชื่อและความศรัทธาทางการค้าขาย ผ่านรูปแบบของความซื่อสัตย์และความกตัญญู มาใช้เป็นพื้นที่ในการสร้างตัวตนและแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีน ดังที่ผู้วิจัยศึกษาผ่านงานประเพณีหึ่งกระเจาดในครั้งนี้

“งานประเพณีหึ่งกระเจาด” ของชาวจีนเป็นกิจกรรมที่ชุมชนไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อต้องการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและยังเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจด้วยการแบ่งปันความสุขต่อเพื่อนมนุษย์ นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดธำรงขนบธรรมเนียมประเพณี และการแสดงออกของอัตลักษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ทั้งนี้การจัดกิจกรรมเทศกาลประเพณียังคงยึดรูปแบบของความเป็นจีนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างด้วยเหตุผลตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป งานประเพณีหึ่งกระเจาดของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น 3 วัน พิธีการของกิจกรรมถูกปรับเปลี่ยน และผสมผสานเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและบริบททางสังคม เช่น มีพิธีทางพุทธศาสนาผสมผสานกับพิธีพุทธของจีน เครื่องบูชาของเซ่นไหว้ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน วิธีการแจกทานด้วยการโยนกระเจาดที่บรรจุสิ่งของเพื่อการแบ่งปันแก่เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้ทั้งหลาย มาเป็นการแจกทานด้วยวิธีเข้าแถวรับของแจกที่บรรจุเป็นชุดใส่ถุงอย่างเรียบร้อย ซึ่งแจกจ่ายให้เป็นรายบุคคล ทั้งนี้ข้าวสารอาหารแห้งและสิ่งของที่แจกถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมตามความเหมาะสมและสะดวกยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนผสมผสานของพิธีกรรมและอื่นๆ ทั้งหมดยังคงตั้งอยู่บนแก่นของความเป็นจีนซึ่งมีความสอดคล้องกับมิติของแนวคิดอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์

เชิงซ้อนที่ชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเลือกใช้ในการสืบทอดอัตลักษณ์ ประเพณี และตอกย้ำความมีตัวตนทางสังคมของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว อาทิ การนำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของไทยเพื่ออุทิศบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วมาบรรจรร่วมกับพิธีสวดมนต์ตามคติความเชื่อของชาวจีน ซึ่งกระทำสลับกันไปมาในระหว่างพิธีกรรมทั้งกระจาด เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนเลือกใช้อัตลักษณ์ที่มีลักษณะเชิงซ้อน (multiple identity) ที่ไม่ใช่การกลืนกลาย (assimilation) ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นการเลือกนำเสนอสองอัตลักษณ์ที่อยู่ในบริบทเดียวกันเป็นลักษณะของอัตลักษณ์เชิงซ้อนของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ที่นำไปสู่ความมีตัวตนและเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง นอกจากสร้างความกลมเกลียวและเครือข่ายที่เหนียวแน่นของชุมชน อันนำไปสู่การมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่

5.1 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว

ตรอกเหล่าโจ้วมีลักษณะเป็นถนนซอยที่เชื่อมระหว่างถนนท่าแพและถนนช่างม่อย มีความยาวประมาณ 300 เมตร สองฝั่งถนนเป็นอาคารตึกแถวพาณิชย์หันหน้าเข้าหากัน ผู้คนสามารถเดินผ่านไปมาได้บนทางเท้าของถนนซอย รถวิ่งผ่านเข้า-ออกได้ ตึกทั้งสองฝั่งประกอบกิจการร้านค้าพาณิชย์ประกอบด้วยสินค้าหลากหลาย เช่น เครื่องประดับเงิน สังฆภัณฑ์ ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าพื้นเมืองและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ของที่ผลิตด้วยมือ (handmade) ทั้งนี้พื้นที่ตรอกเหล่าโจ้วเป็นส่วนหนึ่งของย่านกาด (ตลาด) ที่เจริญคึกคักและเป็นศูนย์กลางของธุรกิจการค้าของจังหวัดเชียงใหม่ ภายในตรอกเหล่าโจ้ว (ถนนช่วงเมรุ) มีศาลเจ้ากวนอูเกิดขึ้นคู่กับชุมชนย่านวัฒนธรรมจีนแห่งนี้ สร้างขึ้นในช่วงสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการค้าขายผ่านคติแนวคิดและการปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพค้าขายเป็นประเด็นสำคัญ ในขณะที่ก่อนหน้านี้มีการสร้างศาลเจ้าปู่เถ่ากง-เถ่าม่าขึ้นในปี พ.ศ.2419 ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงบนถนนไปรษณีย์ใกล้เคียงกับกาดตันลำไย (Ongsakul, 2013, pp.282-283) เป็นศาลเจ้าจีนแห่งแรกที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางสังคมและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชนชาวจีนอพยพ ขณะเดียวกันก็เป็นสัญลักษณ์ยืนยันว่ามีชาวจีนเกิดขึ้นในเชียงใหม่แล้ว ทั้งนี้ศาลเจ้าปู่เถ่ากง-เถ่าม่าเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการปรากฏกลุ่มชาวจีนอพยพที่ชุมชนวัดเกตการาม ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ สักการบูชา ขอพรอันเป็นมงคลในความสุขความเจริญ ความมั่นคง ให้แก่ตนเองและครอบครัว กราบไหว้ขอกำลังใจในการเดินเรือเพื่อการค้าที่เจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นประจำ

การเกิดย่านวัฒนธรรมจีนหรือชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเกิดจากชาวจีนโพ้นทะเลอพยพที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามายังจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2482 - 2488 (ค.ศ.1939 - 1945) ต่อมาชาวจีนโพ้นทะเลเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นที่อพยพเข้ามาในช่วงต้นกรุงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (Kittitornsakul, 2014, p.215) เริ่มแรกเข้ามาด้วยการขายแรงงานรับจ้างแบกข้าวสาร ภายหลังได้ขยับขยายเปิดกิจการร้านค้าเมื่อมีเงินทุนจากการเก็บออม ดังเช่นคำกล่าวของโฆซิต (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า ชาวจีนอพยพที่มาอาศัยอยู่ในชุมชนวัดเกตการาม ตอนแรกๆ มีอาชีพเริ่มต้นด้วยการขายแรงงานโดยการรับจ้างแบกข้าวสาร (กุลี) เป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับอากงของโฆซิต (นามสมมุติ) ก็เป็นชาวจีนอพยพมาจากเมืองซัวเถา ที่เริ่มต้นด้วยการขายแรงงานโดยการรับจ้างแบกข้าวสาร เมื่อเข้ามาอยู่ใหม่ๆ ต่อมาได้เปิดกิจการค้าขาย หลังจากได้สมรสกับหญิงท้องถิ่นและมี

เงินทุนที่ได้จากการเก็บออม Kosit, (Pseudonym), interview, 05, march, 2018 ทั้งนี้กลุ่มชาวจีนอพยพดังกล่าวจะประกอบอาชีพหลักเกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งเป็นทั้งการเปิดร้านค้าขายในชุมชน และธุรกิจการค้าทางน้ำย่านวัดเกตการาม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าอย่างคับคั่ง จนกระทั่งเกิดภาวะย่ำแย่ของการค้าขาย โดยเฉพาะธุรกิจการค้าขายทางน้ำที่ต้องสิ้นสุดลงอย่างถาวรส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจตกต่ำลง เนื่องจากได้รับผลกระทบของการพัฒนาด้านการคมนาคมทางบกและการขนส่งทางรถไฟ อย่างไรก็ตาม ด้วยความมั่นคงของการดำเนินชีวิตเป็นเหตุผลทำให้เกิดการรวมตัวของชาวจีนในชุมชนวัดเกตการามพร้อมใจกันโยกย้ายถิ่นทำกินของตนออกจากฝั่งวัดเกตการามข้ามแม่น้ำปิงมายังฝั่งภาค (ย่านตลาด) ที่ประกอบด้วยภาคต้นลำไย ภาคหลวง และตรอกเหล่าโจ้ว (ถนนช่วงเมรุ) เพื่อเป็นการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและเพื่อสร้างหลักฐานความมั่นคงของชีวิต ในช่วงปี พ.ศ.2453-2466 (ค.ศ.1910-1923) (Kimsuwan, 2009, p.41) ถือเป็น การปักหลักสร้างความมั่นคงของชีวิตที่สร้างความเป็นกลุ่มก้อนเกิดเป็นชุมชนย่านวัฒนธรรมจีน ณ ตรอกเหล่าโจ้ว

ท่ามกลางย่านธุรกิจการค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองของจังหวัดเชียงใหม่ที่ประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในฐานะของผู้มีอาชีพค้าขายที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบการค้าขายในพื้นที่เดียวกันที่มีความแตกต่างกันของขนบธรรมเนียมประเพณี อันประกอบด้วยคนไทย จีน แขก และกลุ่มชาวม้ง รวมถึงกลุ่มผู้คนที่เข้ามาเยือน ซึ่งในแต่ละกลุ่มต่างมีวิถีของการดำเนินชีวิตที่ต่าง กันออกไป กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ค่านิยม แนวคิด ความเชื่อ เป็นของตนเอง ที่มีทั้งรูปแบบและแนวทางการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบแผนเด่นชัด แสดงออกถึงตัวตนที่โดดเด่นท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม การประกอบอาชีพของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเป็นกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายเป็นหลักซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนเองที่ได้รับการสืบทอดและยึดถือต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ในวิถีชีวิตประจำวันยังคงการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีจีนอย่างเหนียวแน่น มีความสามัคคีในกลุ่มชน ทั้งนี้มีศูนย์รวมทางสังคมเป็นศาลเจ้ากวนอู (บู๊เปี้ย) สัญลักษณ์ที่โดดเด่นประจำสังคมจีนตรอกเหล่าโจ้ว

“ศาลเจ้ากวนอู” (บู๊เปี้ย) ความหมายของคำว่า “บู๊” ใช้เป็นคำนำหน้าตำแหน่งทางทหารของกวนอู คำว่า “เปี้ย” แปลว่า สถานที่ (Thaworayuthikran, 2006, p.9) ในฐานะสำคัญเป็นโครงสร้างทางสังคม ศูนย์รวมทางจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาของชุมชนตรอกเหล่าโจ้ว นอกจากนี้ศาลเจ้ากวนอูยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่คอยยึดเกี่ยวกับตัวตนของชาวไทยเชื้อสายจีนกลุ่มนี้ไว้อย่างลึกซึ้ง พวกเขาแสดงออกถึงความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ผ่านประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดส่งต่อมาจากบรรพบุรุษด้วยความภาคภูมิใจ และยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลาช้านานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานแนวคิดคติความเชื่อ การจัดงานประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมแต่ยังคงแก่นความเชื่อดั้งเดิมแฝงอยู่ ดังเช่น การแสดงออกถึงการเป็นผู้ให้และความกตัญญูของชาวไทยเชื้อสายจีนในงานประเพณีทิ้งกระจาด

5.2 “ศาลเจ้ากวนอู” : พื้นที่ของการนำเสนอการปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว

งานเทศกาลประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงตัวตนและภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งในวัตถุประสงค์ของการจัดงานเทศกาลประเพณีมักแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดผ่านพื้นที่ของกิจกรรมงานประเพณีและถูกผสมผสานเข้ากับ ความเชื่อท้องถิ่น ดังเช่นความเชื่อในการประกอบพิธีสวดมนต์ทางพุทธศาสนาเพื่ออุทิศบุญกุศลแก่บรรพบุรุษที่ ล่วงลับไปในงานประเพณีทิ้งกระดาษของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ซึ่งนับว่าเป็นรูปแบบของการปรับตัวทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้การจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีจีนในพื้นที่ของศาลเจ้ากวนอูที่ชาวชุมชนไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วสืบทอดปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นประจำในทุกกรอบปีมีดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเทศกาลจีนประจำปีของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว

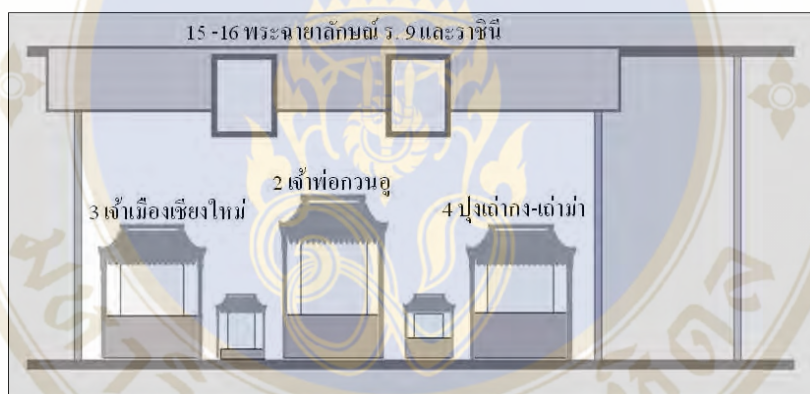
วันบูชาเทพเจ้า (ศาลเจ้ากวนอู)	กำหนด
1) วันคล้ายวันเกิด เจ้าพ่อปู่เถ่ากง-เถ่าม่า	ตรงกับวันที่ 15 เดือน 1 ของจีน
2) วันคล้ายวันเกิดแพ้งไถ่จื้อ	ตรงกับวันที่ 13 เดือน 5 ของจีน
3) วันคล้ายวันเกิดเจ้าพ่อกวนอู	ตรงกับวันที่ 24 เดือน 6 ของจีน
4) วันทิ้งกระดาษประจำปี	ตรงกับวันที่ 27-29 เดือน 7 ของจีน
5) วันเจ้าพ่อกวนอูสู่สวรรค์ กลายเป็นเทพ	ตรงกับวันที่ 9 เดือน 9 ของจีน
6) วันคล้ายวันเกิดแม่ทัพอิวซาง	ตรงกับวันที่ 30 เดือน 10 ของจีน
7) วันฉลองรอบประจำปี	ตรงกับวันที่ 30 ธันวาคม - มกราคม

“ศาลเจ้ากวนอู” แม้จะมีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ที่เหมือนกับศาลเจ้าจีนทั่วไปที่เป็นศาสนสถานเพื่อการสักการะ กราบไหว้ขอพร ประกอบพิธีกรรมตามเทศกาลสำคัญๆ ที่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้เป็นที่พักพิงชั่วคราวสำหรับบุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแวะเวียนพักพิงเที่ยวชม เพื่อหลบหลีกความวุ่นวายจากการค้าขายในแถบภาคหลวง อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ทางความเชื่อและประเพณีของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วนี้ต่างถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางวัฒนธรรมตั้งแต่ครั้งในอดีต ที่เคยถูกใช้เป็นสถานที่ในการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองทางการเมือง อาทิ การนัดพบปะพูดคุย การแอบเรียนภาษาจีน และการเล่นดนตรีในศาลเจ้าผ่านการรวมกลุ่มชมรมดนตรีจีน ในช่วงที่มีการกีดกันและเข้มงวดทางการเมืองกับชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ปัจจุบันศาลเจ้ากวนอูยังเป็นพื้นที่สำหรับรวมกลุ่มของเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างความเหนียวแน่นของสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว แม้ว่ารูปแบบของกิจกรรมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงแฝงไปด้วยอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วอย่างเด่นชัด อาทิ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และความกลมเกลียวภายในกลุ่มตัวเอง

ดังนั้น “ศาลเจ้ากวนอู” จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่ (space) หรือเป็นเวทีในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ที่ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มคนภายนอก การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในศาลเจ้ามีส่วนชัดเจนระหว่างพื้นที่ประดิษฐาน

องค์เทพเจ้า และพื้นที่ของการประกอบพิธีทางศาสนาตามคติความเชื่อของชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเรียงลำดับชั้นอาวุโสขององค์เทพเจ้าที่ชาวจีนเคารพศรัทธา ผ่านตำแหน่ง ขนาด ความสูง ของแท่นบูชา องค์เทพเจ้า ทั้งนี้กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วได้ผสมผสานอัญเชิญแท่นบูชาของเจ้าเมืองเชียงใหม่ในฐานะเป็นองค์เทพเจ้าร่วมอยู่ในหมู่เทพเจ้าในศาลเจ้ากวนอูด้วย เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน (sense of belonging) ระหว่างวัฒนธรรมไทยและจีนที่ส่งต่อด้วยความเชื่อความศรัทธาของชาวจีนจากรุ่นสู่รุ่นด้วยการจัดเรียงองค์เทพเจ้าและการสักการะตามลำดับชั้นความสำคัญที่ยึดตามหลักของชาวจีนโบราณ แสดงถึงการธำรงอัตลักษณ์ที่อยู่ระหว่างไทยและจีนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่นในบทบาทของการเป็นที่พึ่งพิงทางใจร่วมกันของทั้งสองวัฒนธรรม

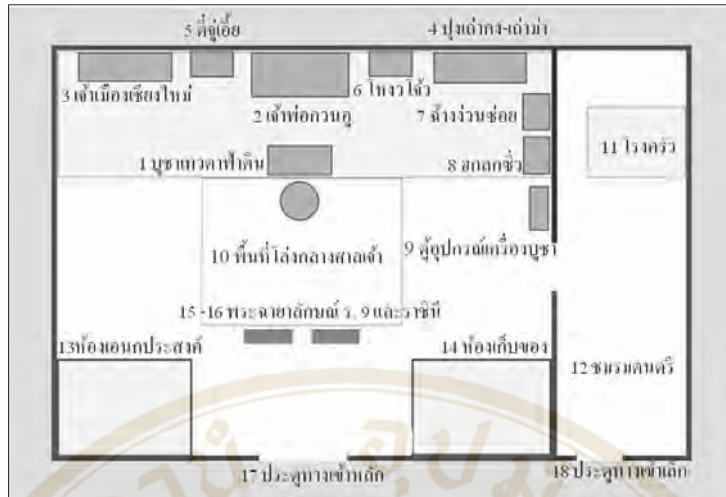
การจัดเรียงองค์เทพเจ้าลดหลั่นความสำคัญตามลำดับชั้นอาวุโสภายในศาลเจ้ากวนอูแสดงออกให้เห็นถึงความรู้สึกร่วมในด้านความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อสองผืนแผ่นดิน (ไทยและจีน) โดยเฉพาะแผ่นดินไทยที่เป็นที่พึ่งให้ที่พึ่งพิง ดังเห็นได้จากภาพที่ 1 หมายเลข 15 และ 16 ตำแหน่งเหนือศีรษะทางเข้า-ออก ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยกย่องเทิดทูนที่มีต่อผู้ปกครองเจ้าของแผ่นดิน

รูปที่ 1 ตำแหน่งพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระราชินีฯ ในรัชกาลที่ 9 ในศาลเจ้ากวนอู
ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul, 14 March 2019

รูปที่ 2 พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 9 และพระราชินี
ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul, 27 August 2019

รูปที่ 3 แผนผังศาลเจ้ากวนอู

ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul, 14 March 2019

ภายในศาลเจ้ากวนอู หมายเลข 1 คือแท่นบูชาเทวดาฟ้าดิน เป็นจุดแรกของการไหว้สักการะ ตั้งบนพื้นติดกับพื้นที่โล่งกลางอาคาร เป็นจุดเชื่อมของสวรรค์กับพื้นดินตามความเชื่อของชาวจีน หมายเลข 2 คือแท่นบูชาองค์เทพเจ้ากวนอูที่จัดเป็นเทพองค์ประธานของศาลเจ้าและมีศักดิ์สูงกว่าเทพองค์อื่นๆ มีบทบาทความสำคัญของการเป็นตัวแทนของความซื่อสัตย์และความสำเร็จ โดยเฉพาะในเรื่องของการค้าขาย ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้มีศาลเจ้ากวนอูในพื้นที่ตรอกเหล่าโจ้ว หมายเลข 3 และ 4 เป็นแท่นบูชาองค์เทพเจ้ารองลงมาจากเทพเจ้ากวนอู มีอารูโสอันดับเดียวกัน คือ เจ้าเมืองเชียงใหม่และปุ่มเอ๋อ-เอ๋อมา ชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเชื่อและศรัทธาว่าปุ่มเอ๋อ-เอ๋อมาทำหน้าที่เปรียบเสมือนผู้ปกครองที่เป็นเทพเจ้าประจำท้องถิ่น ส่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ปกครองเมืองในฐานะเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

รูปที่ 4 แท่นบูชาและป้ายสัญลักษณ์เจ้าเมืองเชียงใหม่

ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul 27 August 2019

“เจ้าเมืองเชียงใหม่พวกเราก็จะกราบไหว้ให้ท่านรักษาคุ่มครองเหมือนเป็นพ่อบ้านพ่อเมืองของพวกเรา” Cheng, (Pseudonym), interview, 05, march, 2018 การอัญเชิญป้ายสัญลักษณ์เจ้าเมืองเชียงใหม่มาเคารพสักการะในฐานะเทียบเท่าองค์เทพเจ้าของตนเองเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณผืนแผ่นดินไทยและล้านนาที่ถูกถ่ายทอดถึงกันและความพยายามอ้างอัตลักษณ์ของความกตัญญูรู้คุณที่แสดงออกให้เห็นในเชิงรูปธรรมด้วยการใช้รูปปั้นหรือรูปเคารพสื่อแทนความหมายในการสำนึกต่อบุญคุณผืนแผ่นดินไทยและล้านนา โดยเฉพาะการใช้ตัวอักษรจีนและตัวอักษรล้านนาสลักชื่อเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นป้ายสัญลักษณ์ประดิษฐ์ไว้บนแท่นเคารพบูชา แสดงให้เห็นถึงการนำความรู้สึกร่วมอันยิ่งใหญ่มาเป็นความภาคภูมิใจร่วมกับสังคม ทำให้ตนเองมีความรู้สึกร่วมในกระแสสังคมหลัก และเป็นการยึดโยงให้สังคมโดยรอบมีความรู้สึกร่วมในความเป็นจีน การเข้ามาภายในศาลเจ้ากวนอูซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของความเป็นจีนไร้พรมแดนที่นำเสนอวัตถุและรูปเคารพทั้งหลายเป็นการนำเสนอความเชื่อความศรัทธาที่แฝงด้วยอำนาจแห่งการต่อรองระหว่างชาวจีนกับพื้นที่ที่ดำรงอยู่ ซึ่งนำไปสู่ความมีตัวตนอยู่ เนื่องจากพื้นที่ของศาลเจ้ากวนอูเปรียบเสมือนเป็นเวทีแสดงหรือพื้นที่แห่งการประกอบสร้าง (space) อัตลักษณ์ (identity) โดยมีสมาชิกผู้เป็นเจ้าของชุมชนเป็นผู้กระทำ (actor) ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ถึงความเป็นอัตลักษณ์ของการเป็นกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วร่วมกัน ทั้งคนใน (สมาชิกชุมชน) และคนนอก (กลุ่มนักท่องเที่ยวและผู้คนที่มาจากต่างถิ่น)

5.3 งาน “ประเพณีทิ้งกระจาด” : เวทีแสดงอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว

เทศกาลประเพณีและพิธีกรรมเป็นพื้นที่สำหรับการแสดงตัวตนของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่รับบททอดเป็นมรดกมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งในแต่ละประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อมานั้นยังแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และความสำคัญที่แตกต่างกันออกไป เช่น การไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ เทศกาลตรุษจีน กินเจ แขงเม้ง และทิ้งกระจาด เป็นต้น ส่วนใหญ่การจัดกิจกรรมของประเพณีจีนจะเป็นการประกอบพิธีกรรมที่มีลักษณะเป็นปัจเจก ซึ่งหมายถึงแต่ละครอบครัวต่างจัดประกอบขึ้นภายในครอบครัวของตนเองเป็นหลัก ส่วนงานประเพณี “ทิ้งกระจาด” มีลักษณะที่แตกต่างออกไป เนื่องจากเป็นกิจกรรมประเพณีที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระทำประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นไปในเชิงสาธารณะ แต่อย่างไรก็ตาม ทุกเทศกาลประเพณีของจีนก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมและแสดงออกถึงจิตสำนึกในความภาคภูมิใจที่มีร่วมกัน

งานประเพณีทิ้งกระจาดของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วมีกำหนดจัดขึ้นในวันที่ 27-29 สิงหาคมของทุกปี หรือเดือน 7 ตามปีปฏิทินจีน กิจกรรมในงานประเพณีทิ้งกระจาดจะขับเคลื่อนความร่วมมือพร้อมใจกันของสมาชิกในชุมชน มีแกนนำหลักเป็นกลุ่มบุคคลผู้ดูแลศาลเจ้าเป็นผู้บริหารจัดการ สมทบด้วยสมาชิกพ่อค้าแม่ค้าในย่านกาด กิจกรรมดังกล่าวได้ทำการประกอบสร้างพื้นที่ของศาลเจ้ากวนอูเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมในรูปแบบของสถานการณ์เฉพาะกิจที่เกิดขึ้น เพื่อให้ลูกหลานในการสืบทอดวัฒนธรรม เป็นโอกาสในการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพชนและการเป็นผู้ให้ที่มีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมของชาวจีนตรอกเหล่าโจ้วและสังคม ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนาและขนบธรรมเนียมดั้งเดิม ซึ่งแสดงออกถึงการอ้างความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ในฐานะผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม พิธีกรรมของงานประเพณีทิ้งกระจาดที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานี้มีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่ยังคงรูปแบบรายละเอียดบางส่วนที่ดำเนิน

ตามรอยดั้งเดิมของประเพณี มีการจัดพิธีบูชาไหว้เทพเจ้าก่อนในวันแรก วันถัดไปถึงประกอบพิธีสวดมนต์ โดยพระสงฆ์จีน ตลอดจนการเตรียมการล่วงหน้าจัดเครื่องประกอบพิธี ดูแลความเรียบร้อยต่างๆ รวมถึงส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง ความพร้อมของพื้นที่ทั้งภายในภายนอกศาลเจ้า และที่สำคัญ ข้าวสาร อาหารแห้ง และสิ่งอื่นเพื่อการแจกทานผู้ที่มาร่วมงานประเพณี ต้องเตรียมการเป็นอย่างดีเพราะเนื่องจากมีปริมาณมาก ขณะเดียวกันเครื่องประกอบพิธี อาหารเช่นไหว้ สิ่งต่างๆ ในงานพิธีล้วนเป็นสิ่งที่ผูกกับความหมายที่ดีมีมงคล ตามคติความเชื่อของชาวจีน ซึ่งเชื่อว่าสิ่งของในพิธีจะเชื่อมโยงถึงผู้ล่วงลับไปแล้วและส่งผลให้มีสิริมงคล เกิดความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งกับลูกหลานผู้ยังมีชีวิตสืบต่อไป นอกจากนี้ ในงานประเพณียังมีการประกอบพิธีทางพุทธศาสนา สวดมนต์โดยพระสงฆ์ไทยที่กำหนดจัดขึ้นในวันที่สามช่วงเช้าก่อนดำเนินการแจกข้าวของ ในช่วงบ่าย ตามวัตถุประสงค์ของงานประเพณีทั้งกระจาดเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การประกอบพิธีทางพุทธศาสนาในงานประเพณีทั้งกระจาดนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเลือกสรรและสะท้อนถึงภาพการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่เป็นลักษณะของการกลืนกลาย (assimilation) แต่เป็นลักษณะวิธีการของการเลือกใช้ที่เหมาะสมตามบริบททางสังคมที่อยู่ร่วมกันที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

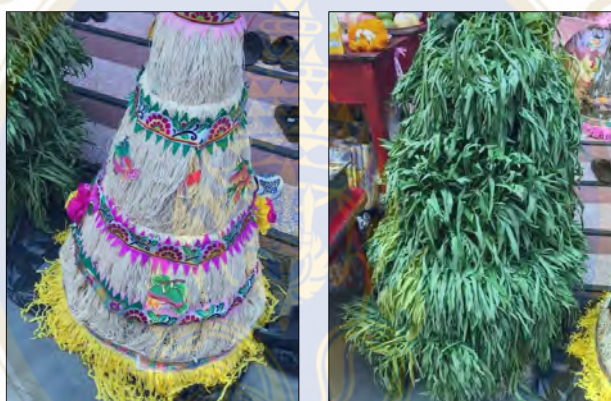
วันที่สามหลังเสร็จพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในช่วงเที่ยงของงานประเพณีทั้งกระจาด ตามด้วยการจัดสรรเตรียมความพร้อมของแจกทานและของเซ่นไหว้ที่เสร็จจากพิธีกรรมเพื่อแจกจ่ายทานต่อไป ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมงานประเพณีทั้งกระจาด สำหรับปีนี้ (พ.ศ. 2562) มีจำนวนผู้มาร่วมงานราวสามพันกว่าคน บรรยากาศโดยรอบเป็นภาพของความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจกันจัดกิจกรรมงานประเพณีทั้งกระจาดจนสำเร็จลุล่วงราบรื่น แสดงให้เห็นถึงพลังของความเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตรอกเหล้าไฉ้วในฐานะของการเป็นผู้ให้ ผู้มีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ ดังคำกล่าวของเจ็กิม (นามสมมุติ) ที่พูดว่า “เราไม่สามารถช่วยเขาได้ทั้งชีวิต แค่เพียงวันเดียวที่ทำให้เขามีความสุข เราก็พอใจแล้ว” Kim, (Pseudonym), interview, 18, may, 2018

“งานประเพณีทั้งกระจาด” นับว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีลักษณะที่โดดเด่นในเรื่องของความกตัญญูและการเป็นผู้ให้ “ความกตัญญู” นับว่าเป็นค่านิยมหลักของกลุ่มชาวจีนตรอกเหล้าไฉ้วที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษ เชื่อว่าการกระทำให้ผู้ล่วงลับไปแล้วได้รับบุญกุศล การแบ่งปันข้าวของแก่ผู้อื่น ผลบุญเหล่านั้นจะกลับมาตอบแทนลูกหลานผู้กตัญญูรู้คุณ ซึ่งจะเกิดแต่สิ่งสิริมงคล ประสบแต่ความสุขความเจริญ ร่ำรวยจากการค้าขาย ตามความเชื่อ ซึ่งมีการใช้วัตถุสิ่งของสำหรับการเซ่นไหว้ที่สื่ออันเป็นสิริมงคล มีความหมายดี และเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายของตัวเอง โดยนำมารวมกับการประกอบพิธีกรรมครั้งนี้ การจัดกิจกรรมงานประเพณีทั้งกระจาดของชุมชนตรอกเหล้าไฉ้วจึงจัดขึ้นภายในพื้นที่ของศาลเจ้ากวนอูซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน กิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้คนจากภายนอกได้เข้าร่วมในกิจกรรมพิธีนี้มีกลุ่มคนยากไร้ เครือข่ายชุมชน ผู้คนที่แวะเวียนสัญจรไปมา ตลอดจนนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป เพื่อเป็นการแบ่งปันความรู้สึกและสิ่งของแก่กัน ในขณะเดียวกัน ยังเปิดโอกาสให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล้าไฉ้วยึดถืออย่างเหนียวแน่นในการสืบทอดประเพณีงานทั้งกระจาด

รูปที่ 5 อาหารเช่นไหว้ในพิธีงานทิ้งกระจาด

ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul 27 August 2019

รูปที่ 6 ภูเขาเส้นไหมและภูเขาผักบุ้ง สื่อถึงการมีอายุยืนยาวและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

ที่มา Kraivisut Ronnakhanthosakul 27 August 2019

5.4 อัตลักษณ์ความเป็นจีนตรอกเหล่าโจ้วในงานประเพณีทิ้งกระจาด

อัตลักษณ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงนำเสนอความเหมือนหรือความแตกต่างและไม่ได้บอกแค่ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความเป็นกลุ่มชนที่ไม่ผูกติดอยู่กับพื้นที่ สามารถยืดหยุ่น เลื่อนไหล และมีพลังอำนาจ สังคมของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วเป็นกลุ่มสังคมที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในความเป็นจีน แสดงให้เห็นชัดเจนผ่านคติความเชื่อ ค่านิยม และการเป็นผู้ที่ดำรงขนบธรรมเนียมประเพณีในความเป็นจีนของตนไว้อย่างเหนียวแน่นและเข้มแข็ง ท่ามกลางสังคมที่รายล้อมด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น สังคมของคนเมือง ชาวไทยเชื้อสายจีน อินเดีย ม้ง และชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยว เป็นต้น โดยกลุ่มผู้ทำการค้าขายในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ส่วนกลุ่มผู้เยี่ยมเยือนจะเป็นผู้จำหน่ายซื้อของ ผู้มีกิจการและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้การขับเคลื่อนอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วจะยึดเกี่ยวกับ “ศาลเจ้ากวนอู” เสมอ ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางสังคมและเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์จีนที่เชื่อมโยงกับจีนแผ่นดินใหญ่ ทำหน้าที่เสนอวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมและประเพณี นอกจากนี้งานประเพณีทิ้งกระจาดยังเป็นกิจกรรมที่ไม่ใช่เพื่อรักษาหรือสืบทอดอัตลักษณ์ในการสร้างความเข้มแข็งเพื่อการอยู่รอดของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนเท่านั้น

แต่ยังเป็นการแสดงออกที่นำเสนอให้สังคมรับรู้ถึงควมมีตัวตนในความเป็นย่านวัฒนธรรมจีน และรับรู้ถึงตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วที่ชัดเจน ขณะเดียวกัน ยังเป็นการสร้างและต่อยอดการมีพื้นที่ทางสังคมด้วยปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมต่างๆ ผ่านศาลเจ้ากวนอูของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วแห่งนี้

กิจกรรมของเทศกาลประเพณีต่างๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วที่รับสืบทอดเป็นมรดกส่งต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลตรุษจีน กินเจ ทั้งกระจาด เป็นต้น ล้วนแต่เป็นประเพณีที่นอกจากจะสร้างการรวมกลุ่ม ความแน่นแฟ้น ให้มีความสมานกลมเกลียวกันมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างสำนึกในความรู้สึกร่วมในเรื่องของความกตัญญู ภูมิใจในรากเหง้าที่เกิดขึ้นในสองแผ่นดิน เป็นจิตสำนึกเดียวกัน ศาลเจ้ากวนอูทำหน้าที่เป็นโครงสร้างทางสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนแห่งนี้ พื้นที่สาธารณะชุมชนที่ผูกพันความรู้สึกนึกคิด ความรู้สึกร่วมในจิตใจของผู้คนทั้งหลาย เป็นความเชื่อ ความรู้สึกที่ล้นไหล ไม่หยุดนิ่งติดอยู่กับพื้นที่ทางกายภาพ เป็นพื้นที่สาธารณะที่ทำหน้าที่เป็นสถานที่ของการปฏิสัมพันธ์ พบปะสังสรรค์ ประกอบกิจกรรมพิธีตามขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนั้น “งานประเพณีทิ้งกระจาด” ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านกิจกรรมเทศกาลประเพณีที่จัดขึ้นของทุกปี ในการนำเสนอตัวตนของความกตัญญู การเป็นผู้ให้ และความรู้สึกนึกคิด ผ่านพื้นที่ศาลเจ้ากวนอูในรูปแบบของประเพณีปฏิบัติที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน ศาลเจ้ากวนอูก็ยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในย่านการค้าขายที่คึกคัก ซึ่งมีความหลากหลายของผู้คน จึงส่งผลก่อให้เกิดความสะดวกและง่ายต่อการล้นไหลไปมาของผู้คน ซึ่งถือได้ว่าศาลเจ้าเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังเป็นภาพสะท้อนในตัวตนของความเป็นชุมชนไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว เป็นการแสดงออกอย่างลึกซึ้งถึงความพยายามธำรงความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ที่ส่งผลให้มีภาพลักษณ์ในแง่มุมที่โดดเด่นของควมมีตัวตน ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่คอยขับเคลื่อนอัตลักษณ์ผ่านงานประเพณีทิ้งกระจาด ขณะเดียวกัน ยังเป็นการสั่งสมทุนทางสังคม การสร้างเครือข่ายกับคนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการพัฒนาด้านความเจริญก้าวหน้าทางการค้าขาย อีกทั้งเป็นการรักษารธรรมเนียมภายในกลุ่มชนตัวเองอย่างแข็งขันเห็นได้จากความพร้อมเพรียงด้านการเตรียมงาน ตลอดจนงานแบ่งงานกันทำด้วยความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทำให้การจัดกิจกรรมงานทิ้งกระจาดในปีน้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการแสดงออกถึงความความกตัญญูและความมีน้ำใจต่อผู้อื่น สะท้อนให้เห็นภาพกิจกรรมของชุมชน เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ภายในสมาชิกชุมชนและระหว่างคนในกับคนนอก สิ่งเหล่านี้เป็นภาพที่แสดงถึงควมมีตัวตนในมิติของอำนาจและการจัดการทางสังคม และเศรษฐกิจที่จะส่งผลต่อการเอื้ออำนวยให้ชีวิตประสบความสำเร็จในภายภาคหน้า

การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานด้วยความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีงานทิ้งกระจาดในปี พ.ศ.2562 นี้บรรลุเป้าหมายลงได้อย่างสมบูรณ์นั้น คือการแสดงออกถึงความความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ในขณะเดียวกันยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของการร่วมแรงร่วมใจที่เกิดจากเครือข่ายทางสังคม ทั้งสมาชิกภายในชุมชนและระหว่างสมาชิกในชุมชนกับบุคคลภายนอก สิ่งเหล่านี้เป็นภาพที่แสดงถึงควมมีตัวตนในมิติของอำนาจและการจัดการทางสังคมได้เป็นอย่างดีและยังสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อที่ว่าผลของการจัดกิจกรรมประเพณีงานทิ้งกระจาดครบถ้วนสมบูรณ์จะส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจการค้าขายส่งเสริมให้ชีวิตประสบความสำเร็จเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า

6. อภิปรายผลการศึกษา

จากข้อค้นพบของงานวิจัยนี้พบว่า ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้วใช้พื้นที่ของศาลเจ้ากวนอูในฐานะของการเป็นพื้นที่นำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนโดยผ่านประเพณีงานทิ้งกระจาดที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ศาลเจ้ากวนอูเป็นห้องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมและเป็นที่พักพิงทางจิตใจให้แก่กลุ่มชาวจีนตรอกเหล่าโจ้ว ในขณะที่เดียวกันก็มีบทบาทในการนำเสนอภาพตัวแทนของความเป็นจีน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม และคติความเชื่อ การรวมตัวของกลุ่มชาวจีนในงานประเพณีทิ้งกระจาดจึงเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมเพื่อต่อยอดความเป็นปึกแผ่นของชุมชน สร้างให้เกิดอัตลักษณ์ที่โดดเด่น สอดคล้องกับงานวิจัยของนรุทม์ คุปต์ธนโรจน์ ที่อธิบายว่าการจัดงานเทศกาลประเพณีส่วนใหญ่จึงเป็นการสร้างภาพลักษณ์ (image) ของพื้นที่เพื่อทำให้สถานที่แห่งนั้นมีที่ยืนหรือมีตำแหน่งที่บนแผนที่โลก ทำให้คนภายนอกรับรู้ ในขณะเดียวกันชุมชน/เจ้าของสถานที่ ต้องสร้างกระบวนการทำ (สร้าง) และนำเสนออัตลักษณ์เหล่านั้นออกมาแสดงให้แก่คนภายนอก และการทำให้พื้นที่แห่งนั้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างความแตกต่าง ความน่าสนใจ เช่น เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ ฯลฯ ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการนำเสนอ หรือประดิษฐ์ใหม่บนรากฐานของวัฒนธรรมเดิม เพื่อให้คนนอกหันมามอง (Kupthanaroj, 2016) และยังสอดคล้องกับงานศึกษาของศิริพร ณ ถลาง ที่มองว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางใจในระดับบุคคล ปัจจุบันผู้คนประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การค้าขาย ซึ่งต้องมีการลงทุนและมีความเสี่ยง ต้องการที่พักพิงทางจิตใจและความมั่นคงในชีวิต จึงต้องบนบานศาลกล่าวร้องขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยคุ้มครองและดลบันดาลให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา (Na Thalang, 2012) นอกจากนี้ ยังมีบทบาทการเชื่อมโยงและสร้างความสมานฉันท์ให้แก่ผู้คนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย เป็นศูนย์รวมจิตใจให้เกิดสำนึกร่วมกัน และสร้างความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่ชุมชนและสังคมและทำหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรมด้วยการผลิตซ้ำผ่านกิจกรรมเทศกาลประเพณี หล่อหลอม กล่อมเกลา และถ่ายทอดอุดมการณ์สำนึกร่วมของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ให้เกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ เกิดความหวงแหน ในขณะเดียวกันก็เกิดการผสมผสานแนวความคิดและประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เพื่อมุ่งให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้แก่นแท้ของความเชื่อ พิธีกรรมก็ยังคงอยู่ เพียงแต่เพิ่มสิ่งที่ห่อหุ้มเข้ามาให้มีความน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการสืบทอดวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน หากแต่ถูกปรับให้เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบัน ดังนั้นรูปแบบของพิธีกรรมในงานทิ้งกระจาดของตรอกเหล่าโจ้ว จึงส่งผลให้กลุ่มชาวจีนกลุ่มนี้เป็นผู้มีพื้นที่ทางสังคมที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของอัตลักษณ์ที่หลากหลายท่ามกลางความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมทางด้านการค้าขาย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่าการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี ในงานทิ้งกระจาดถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงให้เห็นอัตลักษณ์เพื่อต่อยอดในความเป็นตัวตน ซึ่งมีลักษณะที่ยืดหยุ่น ลื่นไหล ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการปรับเปลี่ยน ผสมผสาน ตามสถานการณ์ที่เป็นไปตามบริบททางสังคม ดังเช่นการจัดกิจกรรมของงานทิ้งกระจาดของชุมชนนี้ ที่เกิดการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ของความเป็นจีน และความเป็นไทย ตั้งแต่องค์ประกอบข้าวของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในศาลเจ้ากวนอู เช่น การวางตำแหน่งแท่นบูชาของเจ้าเมืองเชียงใหม่กับเทพเจ้าจีน และพิธีสวดมนต์โดยพระสงฆ์เป็นภาษาล้านนา แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยน ผสมผสาน ที่ไม่ใช่การกลืนกลายให้สอดคล้องกับสังคมที่ตน

ดำรงอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานของวงศ์เดือน ภาณุวัฒนากุล ที่ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนมีหลายรูปแบบ มีทั้งยึดหยุ่นไปตามบริบทความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มตนกับกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่นั้นเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างผ่านโครงสร้างทางสังคม ทางความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมซึ่งอิงกับสถานการณ์หรือบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งรวมไปถึงบริบทของการค้า วิถีชีวิต และการเมือง (Panuwattanakul, 2009, pp.140-143) อันกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเป็น “พหุอัตลักษณ์” โดยเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการนิยามตนเอง และจากกลุ่มอื่นว่าเป็นคนจีน คนไทย คนไทยเชื้อสายจีน ทั้งหมดเกิดจากการวิเคราะห์พิจารณาต่อการแสดงออก ท่าที คำพูด และเรื่องราวที่เผชิญอยู่ตามสถานการณ์สอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรภร สุวรรณจินดา และหลี เหมินเหลียง ที่พบว่าวัฒนธรรมบางอย่างของจีนได้มีการผสมผสานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทย เห็นได้ชัดเจนว่ากลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนได้ถือปฏิบัติประเพณีของบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่องเมื่อถึงช่วงเทศกาลก็จะมีการจัดกิจกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน และยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนอย่างเหนียวแน่น แต่ในอีกบริบทหนึ่ง พวกเขาก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนในสังคมไทย (Suwanchinda & Li, 2016)

ดังนั้น งานประเพณีที่กระจาดนับว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวจีนตรอกเหล่าโจ้ว โดยมีศูนย์รวมของกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ของศาลเจ้ากวนอู ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงแค่ลักษณะทางกายภาพที่มีส่วนประกอบเป็นพื้นที่ (space) ตำแหน่งที่ตั้ง (location) และขนาด (scale) เท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบของวัฒนธรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้น มีความสั่นไหว ไม่หยุดนิ่ง มีพลวัตเกิดขึ้น ที่แฝงอยู่ในรูปแบบของกิจกรรม ที่ทำหน้าที่สื่อสารความหมายที่สัมผัส รับรู้ได้ ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในและผู้เข้ามาเยือนในฐานะคนนอก ซึ่งกลายมาเป็นองค์ประกอบของพื้นที่ของ “งานประเพณีที่กระจาด” เสมือนเป็นตัวกลางในการเชื่อมกิจกรรมของคนในชุมชนกับกลุ่มคนจากภายนอกชุมชน ดังนั้น ประเพณีงานที่กระจาดจึงเป็นพื้นที่แห่งการนำเสนออัตลักษณ์ของความเป็นจีนตรอกเหล่าโจ้ว เพื่อสร้างให้เกิดการรับรู้ถึงความมีตัวตนและสร้างตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมให้คนภายนอกได้เกิดการรับรู้ร่วมกัน

Notes

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา เรื่อง “อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนตรอกเหล่าโจ้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากแผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2562, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และได้รับทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์บางส่วนสำหรับนักศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย ประจำปี 2561, สมาคมศิษย์เก่าบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

References

- Ardsmi, N. (2012). Thai nation state, ethnic and Tai Dam identity. *Journal of Sociology and Anthropology*, 31(2), 53-78. (in Thai)
- Feungfusakul, A. (2003). *Identity, theory reviewing and conceptual*. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai)
- Kupthanaroj, N. (2016). Festival by Chinese ritual in Yaowaraj: The representation Chinese cultural space for multiple identity in tourism context. In S. Na Thalang (Ed.), *See folklore see ethnic identity* (143-178). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (in Thai)
- Ongsakul, S. (2013). *For Chiang Mai: City renovation mission*. Chiang Mai: Wanida Press. (in Thai)
- Kittithornsakul, K. (2014). The World War II era and the beginning of the Cold War regarding the economic role of Chinese people in Chiang Mai. *Journal of Mekong Societies*, 10(20), 215-237. (in Thai)
- Kimsuwan, A. (2009). The young man who is in front of Chinese shrines. In S. Arphawatcharut & D. Arphawatcharut (Eds.), *Volume 6 of storytelling from marketer* (pp.41-46). Chiang Mai: Sangsilp Press. (in Thai)
- Thaworayuthikran, P. (2006). Guan Yu Chinese shrine (Bu Bia). In S. Arphawatcharut & D. Arphawatcharut (Eds.), *Volume 3 of storytelling from marketer* (pp.9, 7-15). Chiang Mai: Sangsilp Press. (In Thai)
- Na Thalang, S. (2012). Persistence of belief and ritual concerning guardian spirits in current Thai Tai societies, *Journal of Thai Studies*, 8(1). (in Thai)
- Panuwattanakul, W. (2009). The identities of Chinese -Thai people among cultural diversity in Hat Yai, *Journal of Parichart*, 22(1), 140-143. (in Thai)
- Suwanchinda, P, & Li, R. (2016). The cultural adaptation of Chinese - Thai: Case study of Chinese - Thai at Chinatown area. *Proceeding of the National Conference 2016 Continuation Report of the Conference: Social Development Administration*. (in Thai)